

Prvi dio

Udavača

1

Jesi li kada, dragi čitaocē, prolazio pješke pustim prostorima Dalmatinske zagore u vrijeme ljetne žege, kad je +40°C u hladu? Ako nisi, onda „ne znaš što su muke teške“, kao ni onaj koji „nije prošao Crnu Goru pješke“. I još manje od njega. Jer Crna Gora je na preko 1000 metara nadmorske visine pa je već po tome tamo svježiji zrak, posvuda teku potoci na kojima možeš ugasiti žeđ, a ima i šume, gdje možeš leškariti u hladovini. A ovdje ništa od toga. Beskrajna kamena pustinja, u kojoj se kamenje rascvjetalo kao karfiol, jedino raslinje je drač, čičak, smrika i nisko žbunje, takozvana makija, nigdje potoka, nigdje stabla, nigdje hlada. A kad užeže sunce, onda ti je to isto kao da prolaziš Saharom ili pustinjom Gobi. I gore od toga. Jer kamen upija u sebe vrućinu jače nego pijesak pa te odozdo žari jednako kao i odozgo, tako da si već nakon desetak kilometara na izmaku snaga.

U jedan takav sparni ljetni dan godine Gospodnje 1938. išao je cestom prema Drnišu iz pravca Oklaja jedan čovjek. Ili, bolje, nije išao, nego se naprosto bacao s noge na nogu, kao netko tko više ne upravlja sasvim svojim koracima, nego je pred tim da se skljoka na cestu i lipše kao staro, isluženo kljuse. Inače, u drugim prilikama, čovjek bi se mogao smatrati čak i naočitim, jer je bio izrazito visok i mršav, ali snažne tjelesne konstrukcije, a moglo mu je biti negdje oko trideset godina. No, ovako, ostavljao je sliku krajnje bijede, ne samo zbog iscrpljenosti

nego i zbog kvalitete svoje garderobe. Na nogama je imao cipele za koje je bilo vidljivo da su prošle stotine i tisuće kilometara, a zinule su sprije- da kao dvije pretpotopne ribe sa šiljastim zubima. Na hlačama mu je bilo toliko zakrpa da se više nikakvim načinom ne bi moglo utvrditi ka- kva je bila prvobitna tkanina od koje su skrojene. Gore, umjesto košulje, nosio je mehaničarsku bluzu, na nekoliko mjesta poderanu i potpuno zamašćenu. U ruci je nosio stari izlizani kartonski koferčić, toliko do- trajao da, kad bi ga netko slučajno našao na putu, ne bi ga spopala želja da zaviri što je unutra, nego bi ga naprosto šutnuo u stranu. Opću sli- ku upotpunjavalo je i njegovo neobrijano lice i zapuštena, prašna kosa.

Odjednom, čovjek zastane i blažena lica zagleda se u nešto što je izne- nada pred njim iskrsnulo. Stoji i gleda, i kao da ne može vjerovati vlasti- tim očima, poput putnika u pustinji pred fatamorganom, koji nije sigu- ran je li stvarno ono što vidi. Na kojih stotinjak-dvjesto metara od njega, u blizini ceste, stoji seljačka kuća okružena stablima. Poviše kuće, u brdu, je velika betonska cisterna. Iz cisterne vodi dolje do kuće gumena cijev, koja završava u rakama jednog seljaka, a iz cijevi šiklja voda u snažnom mlazu, kojim seljak polijeva ono malo vrta što ga je oteo kamenjaru. Put- nik odjednom izvuče iz sebe neke skrivene zalihe snage i naprosto poleti prema seljaku. Seljaka nimalo ne iznenadi takva pojava. U vrijeme eko- nomske krize tridesetih godina drumovi su bili kratki raznim skitnicama i protuhama, koji su se kretali čitavom zemljom u potrazi za poslom ili hranom. Zato seljak posve ravnodušno pogleda putnika, kao čovjek koji unaprijed zna sve što će se sada dogoditi, i nastavi raditi svoj posao. Do- šavši blizu seljaka, putnik odloži kofer daleko od sebe i klekne.

– Prijatelju... ako boga znaš... polij!

S istim izrazom lica s kojim je polijevao vrt, seljak usmjeri mlaz vode prema putniku i stane ga polijevati od nogu do glave, kao da zalijeva bu- sen salate. Putnik se ponašao kao da maña s neba pada na njega. Ni gost u hotelu „Waldorf Astoria“ ne bi tako uživao pod pozlaćenim tušem. Nakon što se osvježi, putnik priđe seljaku, naprosto mu otme iz ruku cijev, stavi je u usta i počne iz nje sisati vodu, s takvom požudom kao da siše Venerino mlijeko, i to iz sise same boginje Venere.

– Neće ti to puno koristiti. – reče seljak nakon što putnik, zadovo- lživši očito svoje potrebe, ispusti cijev. – Sve će ti to otići u znoj, i za po ure si jope žedan. Žedniji neg si bija.

– A što bi mi ti preporučio? Da uopće ne pijem?

– Ja u ovakvim prilikama, kad sam u polju, popijem bevande. To puno više drži nego voda... Ako očeš, donit ću ti.

– Vrlo rado, samo... – prekine se putnik, kao da se zbog nečeg pokolebao. – Ne, ne! Bolje voda. Vino na prazan želudac... to mi može naškoditi.

– Ne brini ništa, – nasmije se seljak – napunit ćemo ga. Ostalo nam je nešto boba od ručka.

Seljak se okrene prema kući i poviče:

– Mare! Donesi ono boba šta je ostalo, i onu demižanu kraj komina. I dvi čaše.

Uskoro iz kuće iziđe seljanka, očito seljakova žena, koja iznese sve što je seljak tražio i postavi to na jedan stolić u sjeni ispod stabala, a onda se, kao što je red u seljačkim kućama kad dođu gosti, povuče i ostavi muškarce nasamo. Putnik zdušno prione na jelo, a seljak sjedne pored njega, napuni čašu njemu i sebi i stane ga sad već pomalo s interesom promatrati, kao da u njemu otkriva nešto što dosad nije zapazio.

– Ovako kad te gledam i slušam, – započne lukavo seljak – ne bi reka da si našeg, seljačkog soja. Ka da u tebi ima nešto gospodsko... Ko si, i odakle si?

– A što će ti to? Mogao bih ti, doduše, reći da sam Marko Marković ili Petar Petrović iz Gornjeg Rakovca ili Donje Utrine, ali što bi imao od toga? Ništa više ne bi saznao o meni nego što sada znaš. A ako me baš hoćeš nekako zvati, zovi me Motka. Tako me svi zovu.

– Motka! – nasmije se seljak. – Znaš da ti ime paše. Kad te čovik ovako pogleda, ne bi ti mogao dati bolje... A odakle dolaziš?

Motka pokaže prstom u pravcu Oklaja.

– Odotamo.

– A di si krenija?

Motka na isti način pokaže u pravcu Drniša.

– Tamo.

– Di? U Drniš?

– Možda.

– Nisi baš puno pričljiv. Ki da pokušavaš nešto sakriti od mene.

– Nemam ti što sakriti, prijatelju. Ja sam ti zapravo nitko i ništa. Dolazim niotkuda i idem nikamo. Zaustavljam se samo tamo gdje za to nađem nekog razloga.

– A da ti nisi kojim slučajem nešto onako sa vlašću, a? – seljak zavrti rukom, što bi otprilike trebalo značiti pokvarene odnose.

– Nemam ništa s vlašću. Niti ja njoj smetam, niti ona meni. Ali nastojim, koliko mogu, da se ne spotaknem o njene službenike.

Pojevši sav bob i popivši vino, Motka ustane s namjerom da produži put.

– Prijatelju, neću ti reći „hvala“, jer je sama gola riječ nedovoljna za ovo što si mi učinio. Ali, ako ikad budem u prilici, stostruko ću ti vratiti.

– Ne virujem da će biti takve prilike, ali svejedno... – seljak će pružajući ruku Motki. – Čudan si svat. Ako te put jopet nanese ovamo, svrati.

Uskoro, Motka se ponovo nađe na putu sa svojim koferom. I kao što je seljak predvidio, nije prošao ni desetak kilometara, već mu koljena ponovo stanu klecati, a lice poprimi pačenički izraz. Uskoro iza sebe začuje nekakav šum i okrene se. Cestom prema njemu juri nekakav oblak prašine, a kad mu se taj oblak približi, Motka usred njega ugleda automobil. Odlučan da ga zaustavi, stane nasred puta, odloži kofer i raširi ruke i noge, kao da pokušava spriječiti ovca da pobjegne iz tora. Ali automobil, na svu sreću, nije ovca, koja se sigurno ne bi dala tako zaustaviti, pa pametno stane tik uz Motku. Ovaj ugleda u njemu umornog šoferu, a na zadnjem sjedalu debela gospodina s pozamašnim trbuhom, u crnom odijelu i sivom prsluku, na kome dugmad samo što nije popucala. Motka priđe sa strane automobilu i nakloni se, sa salonskom gestom, kao da je na diplomatskom primanju.

– Oprostite, gospodo, što vas deranžiram. Još u toku dana morao bih stići u Drniš. Ako bih mogao nekako s vama...

Gospodin na zadnjem sjedalu letimice pogleda Motku i gotovo se naljuti na takav zahtjev.

– Što je tebi, čovječe? Vidiš li sebe, i vidiš li ovaj auto? Kako misliš da to ide jedno s drugim? Sjedneš li tu, zaprljat ćeš sve, a ovo je državna stvar.

– Nisam mislio da me primite unutra... – skromno će Motka. – Ja bih sjeo tu, vani, otraga, na rezervni kotač.

– Taman posla! Što ti misliš, da je ovo magarac, pa da ga možeš jahati? – odbrusi gospodin i, ignorirajući dalje Motku, obrati se šoferu: – Tjeraj dalje i ne zaustavljaj se više!

Auto odjuri ostavivši razočaranog Motku, koji produži dalje gutaju-ći prašinu što ju je automobil obilato za sobom dizao. Uskoro se Motki ukaže nova prilika. Pored njega protutnje seljačka zaprežna kola natovarena sijenom. Motka potrči za njima i obrati se seljaku:

– Prijatelju... Stani malo... Možeš li me povesti do Drniša? Spao sam s nogu.

– A koji si ti? – nepovjerljivo će seljak.

– Što te briga! Ako hoćeš, uzmi me, a ako nećeš, idi s bogom!

– Ajde, penji se! Samo... ja ti ne idem u grad, nego skrećem livo, u pravcu Siverića.

– Svejedno. Da bar malo odmorim tabane.

Motka se popne u kola i zavali se u sijeno s takvim blaženstvom kao da je upao među najfinije jastuke od perja. No, njegov užitak ne potraje dugo. Uskoro se na vidiku ukažu obrisi Drniša i seljak zaustavi kola.

– Prijatelju, ja ovdje skrećem. Sad... ako ćeš s menom, od volje ti, a ako ćeš u grad, onda moraš saći.

Očito nerado, Motka se odvoji od udobnog ležaja, siđe s kola, mahne rukom seljaku u znak zahvalnosti i pozdrava i produži prema gradu, a kola skrenu nekim sporednim putom i uskoro nestanu. Kad se približi na dva-tri kilometra od prvih drniških kuća, Motka ugleda pored puta šumarak kroz koji teče potočić. To kao da mu dade ideju da se tu još malo, prije ulaska u Drniš, odmori, ali, kao što ćemo vidjeti, i ne samo to. Nakon što je ponovo utažio žed na potoku i odleškario u hladovini, Motka počne s neobičnim pripremama. Najprije iz kofera izvadi kompletan pribor za brijanje: ogledalo, sapun, kist i britvu, i objesivši ogledalo na stablo, stane se brijati. Kad je s tim bio gotov, opere u potoku kosu, začeslja je i namaže briljantinom, tako da mu je čitava glava sinula u punom džentlmenском sjaju. Uskoro se ta preobrazba protegne i na ostali dio figure. Iz kofera izvuče vrlo elegantno građansko odijelo s prslukom, kravatom, šeširom i novim lakiranim cipelama. Kad se presvuče u sve to, nitko ne bi mogao ustvrditi da pred sobom nema otmjenog mladog gospodina, zapravo kicoša, odjevenog po posljednjoj modi, koji se upravo spremio za primanje u neko visoko društvo. Na kraju, kao da stavlja točku na slovo „i“, iz kofera izvadi zlatni sat s lančićem, stavi ga u džep prsluka i objesi lančić tako da se vidi. Svoje dronjke spremi u isti

onaj kofer, koji onda sakrije pod žbun i maskira, a zatim se, s držanjem princa koji je upravo izišao iz bajke, uputi put Drniša.

2

Drniš je tridesetih godina bio jedno od najvažnijih sajamskih središta u Dalmatinskoj zagori. I premda bi se po broju stanovnika mogao uvrstiti među sela, s obzirom na socijalnu strukturu, koja se sastojala od bogatog građanskog sloja, raznih trgovaca, prekupaca i zanatlija, pa čak i od nekoliko plemićkih obitelji, uvijek je imao status grada. U njemu, doduše, nikad nije bilo ni opere ni kazališta, ali su zato postojale sve druge institucije koje jedan grad čine gradom, makar samo u singularu: jedan hotel, jedna kavana, jedan restoran, jedno kino, jedna brijanica, jedna škola, jedna crkva, jedna policijska stanica itd. A tu je i ono što čini srž svakog dalmatinskog gradića – korzo, na kome se u večernjim satima, osobito ljeti, sakupi sve što ima status građanina i što može hodati, da bi sudjelovalo u svakodnevnom obaveznom obredu šetnje, koji može omesti jedino kiša. Onima kojima šetnja uvijek ima nekakav cilj, makar i beznačajan, sve to može izgledati kao besmislena vrtanja ukrug i ljudi iz unutrašnjosti ili stranci, kad se prvi put suoče s tim fenomenom, čudom se čude zašto sav taj svijet, kad dođe do kraja, opet se okrene, a to tako traje unedogled, satima i satima. I sve se to odvija po kolonama, koje spontano nastaju s obzirom na društveni položaj i starosnu dob. No, onima koji poznaju mediteranski mentalitet jasno je da je jedna od njegovih osobina pokazivati što više ono što imaš, bilo moć, bogatstvo ili ljepotu, makar svi znaju da imaš to što imaš, i proživjeti nekoliko sati večernje šetnje u ugodnom uvjerenju da u očima drugih izgledaš onako kako sâm sebe vidiš.

Naravno da u takvoj situaciji, gdje je cijeli grad na okupu i gdje svak svakoga zna i sve o njemu zna, pojava nekog posve nepoznatog čovjeka djeluje kao osmo čudo svijeta. Možemo stoga zamisliti kakvu je pažnju izazvao tu naš junak, i još onakvim otmjenim držanjem i izgledom. Sve je zinulo put njega razjapivši i oči i usta, osobito ženski svijet. No, on se na to uopće ne osvrne, nego prođe korzom kao da nikoga nema oko

njega. Tek ponekim djevojkama, koje bi se izravno zapiljile u njega, ljubazno bi se nasmiješio i manirom „svjetskog čovjeka“ skinuo šešir. Svi su očekivali da će stranac, poštujući lokalne običaje, kad dođe do kraja korza, okrenuti se i kao ostali napraviti još koji „đir“, ali, na opće iznenađenje, on to ne učini, već produži dalje glavnom ulicom, iako se vidjelo da mu se nikud ne žuri i da, kao ni drugi na korzu, nema nikakva cilja. To donekle poremeti i uobičajeni krug kretanja na korzu, jer se nekoliko grupica mladića i djevojaka uputi za njim, s očitom željom da saznaju tko je stranac i kamo ide.

Ne osvrćući se ni na koga i idući odmjerenim i dostojanstvenim korakom, Motka dođe do crkve, ispred koje je stajao prosjak, sav u dronjcima, i od prolaznika prosio milostinju. Motka vjerojatno ni na njega ne bi obratio pažnju, da mu se ovaj, uočivši u njemu, valjda, pogodniju „mušteriju“ nego u drugima, izravno ne obrati:

– Gospodine, tako vam Bog pomogao, udijelite nešto! Već tri dana nisam jeo.

Motka se na trenutak zaustavi i zagleda u prosjaka. Zaustavi se i mladež koja ga prati, znatiželjno čekajući što će ovaj dati prosjaku, pa da iz toga, barem posredno, može nešto zaključiti o njemu. No, umjesto da dade novac i produži dalje, što bi svakako učinio gospodin njegova ranga, Motka stane prosjaka s interesom promatrati. Očito ga je zainteresirao vrlo upadljiv nesklad između prosjakovih riječi i njegova izgleda. Naime, prosjak je na sve prije bio nalik nego na čovjeka koji „već tri dana nije jeo“. Bio je to zdepast, debeljuškast čovjek, zdrava, rume-na lica. Stoga Motka zapodjene s njim kratak razgovor, a mladež im se približi.

– Po tvom se izgledu ne bi reklo da je točno to što govoriš. – započne Motka.

– To je od bolesti, gospodine, vjerujte mi. Nisam debeo. Od bolesti sam podbuo.

– Pa ti si medicinski fenomen. Prvi slučaj u povijesti koji se treba liječiti da bi izgledao – lošije.

– Što mogu, gospodine, tako je. Sve sam poduzeo da bih smršavio, ali ne ide. Ni gladovanje ne pomaže.

– Onda bi te sitost potpuno upropastila. Zbog toga ću, za tvoje dobro, biti umjeren u darežljivosti.

S tim riječima Motka posegne rukom u džep i izvuče odatle novčić. Premda mu je bio zadnji, pruži ga prosjaku, a kad ovaj posegne rukom da ga uzme, novčić ispadne Motki iz ruke. Njih dvojica se istodobno sagnu za njim, tako da se sudare i Motka se umalo ne sruši. Prosjak digne novčić i stane se ispričavati.

– Oprostite, gospodine, bio sam jako nespretan!

– Izgleda da je opasno tebi nešto davati. – našali se Motka.

Prosjak se zagleda u novčić i ostane razočaran, jer je, očito, od takvog džentlmena više očekivao.

– Nije mnogo... ali svejedno, Bog vam platio!

– Razmisli što prije o promjeni zanimanja. – poučno će Motka. – U tvom poslu, s tim izgledom, ne mogu ti cvasti ruže.

Kad napusti prosjaka i krene dalje, Motka opazi da mu na prsima visi zlatni lanac bez sata. On posegne u džep prsluka i ustanovi da tamo nema ničeg. Odjednom se dosjeti i okrene prema mjestu gdje je stajao prosjak, ali prosjaka više nije bilo. Da li zbog gledalaca, koji su tu još uvijek stajali, ili iz nekog drugog razloga, na Motkinu licu se ne pojavi ni najmanje uzbuđenja. Dapače, ukaže se čak posprdan smiješak. Gledaoci, premda su neprestano sve pratili, tek sada uoče što se zapravo dogodilo. Nekoliko mladića se osmjeli i priđe Motki.

– Gospodine, je li vam to oni prosjak diga sat? – upita jedan.

– Izgleda tako. – odgovori Motka. – Pozna je li ga tko od vas?

– Niko ga nikad ovde nije vidija. Ali ne brinite! Mi ćemo ga uvatiti. Nije moga daleko uteći. – javi se drugi i odmah se dade na izradu strategijskog plana. – Ti ćeš ovom ulicom... ti ovom... a ja ću ovuda...

– Stanite, momci! – zaustavi ih Motka. – Najljepše vam zahvaljujem na spremnosti, ali nema potrebe. Stvar nije toliko vrijedna. Moje poštovanje!

Motka skine šešir u znak pozdrava i udalji se. Momci ostanu zinuviši za njim od čuda. Na svim licima čitala se pomisao: „Kakav li mora da je to tek parajlija kad mu zlatni sat ne znači ništa!“

Nakon što se udalji od mladića, Motka uđe u gradsku kavanu. Kako je bio sparani ljetni dan, u kavani je bilo malo svijeta. Za svega dva-tri stola sjedilo je nekoliko postarijih ljudi, od kojih su neki kartali, a neki pijuckali pivo. Naravno, i ovdje Motkina pojava izazove opću pažnju. Kartataši prestanu s igrom, a glave se nad stolovima približe jedne drugima i

stanu šaputati, očito nagađajući tko bi mogao biti taj što je ušao. Ne obazirući se na to, Motka sjedne za jedan prazan stol podalje od prisutnih i namjesti se tako da mu oni budu izvan vidnog polja, kao glumac na pozornici koji zna da ga publika gleda, ali u interesu scenske iluzije nikad ne pogleda u nju. Uskoro se kraj Motke stvori konobar rastapajući se od ljubaznosti.

– Čime mogu uslužiti gospodina?

Motka se na trenutak zamisli, kao da se koleba što bi naručio.

– Donesite mi... pa eto, neki francuski konjak... recimo, Kurvoazije ili Napoleona. I čašu obične vode.

Konobar se nađe u grdnoj neprilici, shvativši da neće moći poslužiti tako uglednog gosta i za to dobiti, vjerojatno, bogatu napojnicu. Naime, ne samo da je francuski konjak bio daleko od drniške kavane gotovo koliko i sama Francuska, nego nije bilo ni običnog domaćeg konjaka, jer u to doba ljudi u ovim krajevima to uopće nisu konzumirali. Konobar se stane ispričavati, vrpoljeći se od neugodnosti.

– Oprostite, gospodine... Mi smo skroman lokal... Nemamo tih stvari... Ako je po volji pivo, rakija, vino, turska kava...

– Ne, ne! To mi ne odgovara. – s prezirom će Motka. – Onda mi donesite samo čašu vode. A poslije... vidjet ćemo.

Konobar se nakloni i ode. Nakon toga donese čašu vode na velikoj tacni punoj ukrasa, kao da Zeusu nosi nektar na Olimp. U tome trenutku u lokal uđe jedan par; postariji, prosijed, krupan i snažan čovjek, odjeven kao što su se tridesetih godina odijevali bogati posjednici, vodeći pod ruku mladu djevojku od kojih 18–20 godina. Djevojka je imala u sebi nešto što nikako ne spada u ove krajeve, stanovitu profinjenost, i u pokretima i u licu, kao da je izišla iz nekog europskog koledža. Neke žene, koje i nisu bogznakako lijepe, postižu dojam izuzetne ljepote stanovitom samouvjerenošću u ponašanju i koketerijom, ali kod ove ništa od toga nije bilo, a opet je sva zračila ljepotom. Imala je dugu, izrazito crnu kosu i plave oči, kontrast koji i ljepotice nižeg ranga čini interesantnima.

Postariji čovjek s djevojkom sjedne u blizini ostalih gostiju. Po tome kako su ga ovi pozdravili vidjelo se da se radi o nekome tko u gradu uživa velik ugled. Između došljaka i ostalih razveze se razgovor.

– Onda, gazda Marko, – započne jedan od gostiju – oće li skoro?

– Oće, oće. Svaki čas ima stići.

– A je li cura zadovoljna? – znatiželjno će drugi.

– Šta ima biti nezadovoljna? Šta ovdje kod nas može naći bolje? Ajde, reci, šta?

– A kako ćete vi, gazda Marko, znati da je to on? Moga bi vam ova-ko doći bilo ko.

– Meni! – samouvjereno će gazda Marko. – A, moj prijatelju! Imam ja nos da nanjušim pravoga. Niko mene ne more privariti.

Motka nije slušao razgovor, koji ionako ne bi razumio, jer je, od samog trenutka kad je par ušao, bio zaokupljen pojavom djevojke. Kad je ona sjela za stol, potpuno nezainteresirana i za ljude u kavani i za njihove riječi, on se netremice zagleda u nju. Djevojka to nekim unutarnjim čulom osjeti i kriomice skrene pogled prema njemu. Kako je i njoj, kao i svima ostalima, Motkina pojava bila nešto neobično, to se skrovito pogledavanje nastavi i dalje. Valjda zbog toga što bi mu bilo neugodno kad bi djevojka primijetila da pije vodu, Motka neprimjetno saspe nešto u čašu pa voda poprimi boju crnog vina. Praveći se da pijucka, Motka nastavi preko čaše gledati djevojkju pogledom punim obožavanja. U jednom trenutku njezin se pogled zaustavi malo dulje na njemu. To Motka iskoristi, pridigne se sa stolice i galantno nakloni, a djevojka mu uzvratu osmijehom. Gazda Marko, koji ništa dotada nije vidio, zaokupljen razgovorom s gostima, ovu posljednju igru slučajno primijeti, bijesno ustane, opali djevojci pljusku, uzme je za ruku i krene s njom iz lokala van. Na vratima se za trenutak zaustavi i ljutito obrati konobaru:

– Šta je ovo? Kavana ili kažin? Počeli su se ovde skupljati kojekakvi jebivjetri koji su se doklatili pitaj boga otkuda.

Odlazak gazde Marka kao da je bio znak i ostalima da se pokupe. Premda nitko od njih nije vidio što se zapravo dogodilo, svi su shvatili da je stranac nečim uvrijedio gazdu Marka, te se na izlazu svaki od njih oprosti s njim prezirnim pogledom. No, to Motku ni najmanje ne dirne. Ostavši sâm u kavani, on pokretom ruke pozove konobara.

– Je li, prijatelju... Poznaješ li ono dvoje što su tu sjedili?

– Kako ne bi zna! Ovdje nema niko ko ih ne zna. To vam je najbo-gatiji čovik u gradu, trgovac Marko Žilić. Ima šoldi ki blata. Kažu da bi moga hiljadarkama pokriti sve gradske krovove. A cura je njegova ćer Anica.

– Razumijem da strepi nad svojim bogatstvom i da mu nije svejedno kome će je dati, ali čuvati je čak i od tuđih pogleda, to je ipak malo pretjerano.

– Ne znate vi ni ni pô mise, gospodine. Cura je zaručena za jednog mladog Amerikanca, koga nikada u životu nije vidila. To je sin nekog Žilićevog prijatelja, koji je otiša tamo... pitaj boga kad. Prije neg sam se ja rodija. Kažu da je triput bogatiji od Žilića. Sve je to dogovoreno priko pisama.

– Izgleda da taj vaš gospodin Žilić nema granice u trgovanju.

– Šta ćete, gospodine... Ti bogataši uvijek pazu da im ono šta imaju ne ide vanka njihove branše.

– Da, ukoliko im neka nepredviđena sentimentalna zgoda ne pomrsi račune.

– Ovaj put se to ni slučajno ne more dogoditi. Taj mladi Amerikanac već je na putu ovamo. Svaki dan ga očekuju. Žilić je već sve pripremljena za svadbu.

Konobar je očito bio spreman da se raspriča i da izvijesti Motku o još brojnim drugim detaljima, ali ovaj, iz nepoznatog razloga, ne pokaže interes za to, nego ustane i stane prekopavati po džepovima.

– Žao mi je, prijatelju! Htio sam ti ostaviti nešto sitniša, ali vidim da sam sve potrošio.

– Nema veze, gospodine. Ionako ste popili samo vodu.

– Ništa! Drugi put će biti bolje. – utješno će Motka. – A kako si ono rekao da se zove ženik?

– Nisam vam stiga reći. Zove se Kustić. John Kustić. A otac mu se zove Petar. Dite je ovoga kraja. Zamislite, svi su njegovi ovdje pomrli ka zadnja sirotinja, dok je on tamo...

– No, no, – prekine ga Motka – sa sinom će valjda biti više sreće. I to za sve vas koji ovdje živite. Jer, ako taj John Kustić preko svoje žene zavoli i vaše mjesto, mogla bi vam svima sjekira pasti u med.

– Fala na lipim željama – dobaci konobar za Motkom, koji je već izlazio – iako je malo nade za to. Moj naklon, gospodine!

Kad je Motka izišao iz kavane, vani se već dobrano spustio mrak. Korzo je opustio, a na ulicama se vidio samo poneki rijetki prolaznik. On se zaputi prema periferiji grada, a kako je Drniš malen, začas se nađe kod zadnjih drniških kuća, iza kojih se prostire široko Petrovo polje.

Nebo je bilo vedro, a mjesec pun, tako da je sve bilo vidljivo kao usred bijela dana. Nakon što je promotrio okolinu, Motki pogled zapne za jednu usamljenu kuću u Petrovu polju, u kojoj su svjetla već bila pogašena, a pored koje se nalazio štagalj. Nakon što se osvrnuo oko sebe da ustanovi vidi li ga tko, približi se štaglju, nađe nekakve ljestve, prisloni ih uza zid i popne se. Začas se nađe u prostoru ispunjenom balama slame. Kroz otvor na krovu štaglja prodirala je mjesečina, tako da se unutra vidjelo sve: razni dronjci i obruči bačava povješani okolo te različiti alat, među kojim su se osobito isticale grablje za sijeno. Motka se stane svlačiti i pojedine komade odijela vrlo pažljivo vješati preko obruča bačava, koji su mu poslužili kao vješalice, a koje je onda zajedno s odjećom objesio o čavle na zidu. Uskoro se nađe u samom donjem rublju, pode- ranom i prljavom. Zatim stane u slami tražiti pogodan ležaj. Upravo kad ga nađe i spremi se da legne, u jednom kutu nešto u slami zašuška, pomakne se. Motka stane napregnuto gledati i osluškiivati. Da tu neko- ga ima, očito je. Ali tko je, ili što je to? Živo biće svakako jest, ali ako nije čovjek, onda može biti jedino medvjed, vuk, pas ili neka životinja te ve- ličine. Za svaki slučaj, Motka uzme grablje i zauzme s njima borbeni po- ložaj. Slama u kutu se stane micati, izdizati, i uskoro se iz nje pomoli čo- vjek, koji sjedne i zagleda se u Motku. Na svjetlu mjesečine Motka pre- pozna u njemu debelog prosjaka, s kojim je razgovarao kraj crkve i koji mu je digao sat. Prosjak se tako miroljubivo smješкао, čak pomalo i po- sprdno, da Motka shvati da mu grablje ne trebaju, pa ih odloži. Nakon kratkotrajnog međusobnog odmjeravanja, prosjak se prvi oglasi:

– Oho! Sad vidimo kakav je to gospodin došetao ovamo. Izvana gla- dac, iznutra jadac.

– Kao i ti. Samo što je taj tvoj „gladac“ tebi više na štetu nego na korist. – mirno će Motka i ispruži ruku u pravcu prosjaka. – Hajde, vrati mi!

– Što? Onu bijedu od novčića?

– Ne to. Moj zlatni sat.

– Zlatni! – prasne prosjak u smijeh. – To ne samo da nije zlato nego ni prava pozlata. Osim toga, to nije uopće sat jer već odavno ne pokazu- je vrijeme. Izvoli, od sveg srca ti ga vraćam.

Prosjak mu dobaci sat, koji Motka u zraku uhvati. Odmah iza toga dobaci mu i novčić.

– Evo ti natrag i ovo! Od kolega milostinju ne primam.

– To nije bila milostinja – ponosno će Motka – nego trik za neupućene prolaznike. Isto kao i ovo odijelo.

– Zbilja, čemu ti ono služi, kad je tako praznih džepova?

– Upravo tome da se džepovi napune. I to ne sitnišem, kao tvoji, nego krupnim novčanicama.

– Nisi baš uvjerljiv, s obzirom na donje rublje... – skeptički će prosjak pa malo podrobnije pogleda Motku. – Čime se ti, ustvari, baviš? Prosjak nisi... Znači, možeš biti jedino pljačkaš.

– Pljačkaš! – zgrane se Motka. – Kakva ružna riječ... Nikad nisam bio ljubitelj nasilja. Ja samo udešavam da mi moji klijenti sami donesu novac. Čak i da me mole da ga primim.

– I možeš takvim načinom preživjeti?

– Znaš kako stoji u Evanđelju... – poučno će Motka. – „Pogledajte ptice nebeske! Niti siju niti žanju, a hrani ih otac njihov nebeski.“

– Počinješ me zanimati... Što bih trebao učiniti da me uzmeš za ortaka?

– Najprije moram vidjeti kakve su ti kvalifikacije... Mislim, što još znaš osim prositi.

– Smiješno pitanje, nakon onog današnjeg događaja sa satom.

– Ako to nije bilo slučajno, onda si mi pokazao dobru preporuku. Ali zbog čega onda uopće prosiš?

– Pa tako... Treba nečim popuniti praznine. Ne pruža se svaki dan prilika zavući ruku u nečiji puni džep.

– Poznaju li te ovdje u mjestu?

– Nitko. Stigao sam jučer. Prvi put u životu. Sutra je sajam, znaš, a na sajmu se pružaju prilike za razne stvari.

– Treba mi upravo takav kao ti. – značajno će Motka. – Primljen si za suradnika. Samo, morat ćeš promijeniti garderobu. U onome u čemu sam te jučer vidio, ne možeš mi biti od koristi.

– To mi je bilo „radno odijelo“. – odmahne prosjak rukom. – Imam još jedno, za druge prilike. Tu je, u zavežljaju.

– A drugo... dvije trećine meni, jedna tebi.

– Znači, imaš za ovdje već neki razrađeni plan?

– Na putu sam da ga razradim. Ali... sutra ujutro ćemo o tome. – reče Motka zijevajući. – Kaže se: „Jutro je pametnije od večeri.“ Sad je vrijeme za spavanje.

– Drago mi je što sam te upoznao. Zovu me Gic... Znaš, to je zbog izgleda.

– A mene Motka. Iz istog razloga. Laku noć!

Motka se zavalio u slamu i zaspi, a Gic ga je jedno vrijeme s interesom promatrao, ali kako su se već i njemu sklapale oči, vrlo brzo se povede za Motkinim primjerom.

3

Sajam u mjestima kao što je Drniš uvijek je izuzetan događaj i neka vrsta svečanosti. Tu se skupe ne samo ljudi iz grada nego i sva uža i šira okolica. A kupnja i prodaja nisu isključiv razlog tog okupljanja, već, kao i na korzu, pokazivanje i gledanje. Prodavači pokazuju ono što imaju ili su sami napravili, a kupci uživaju u promatranju izloženog, kao ljubitelji umjetnosti koji prolaze kroz galeriju slika. A izloženo je sve: od volova i konja do zanatskih proizvoda i sitnih rukotvorina. Naravno, tu i tamo netko nešto i kupi, ali se, kad završi sajam, uvijek mnogo više odnese natrag nego što se proda, iako sajmom prodefilira toliko ljudi da, kad bi svatko od njih kupio samo jednu stvar, ne bi bilo dovoljno ni triput više od onoga koliko je izloženo. Uz to, takve manifestacije uvijek prati i zabavno-umjetnički i gastronomski program. Tu se pojavljuju dizači utega, mađioničari, pokazuju se bradate žene i patuljci, svira se na usnoj i ručnoj harmonici, peku se janjci i volovi, toči se vino, pa je i to jedan od jakih razloga okupljanja.

Toga dana na poljanu u blizini grada, gdje se održavao sajam, izišao je i gazda Marko Žilić. Nije imao namjeru ništa kupiti; nije njemu do toga. Kad bi htio, mogao bi on kupiti sve što je tu ponuđeno, uključujući čak i same prodavače. Želio je samo prošetati sajmom, da ga ljudi vide i da na neki način pokaže svoju moć tako što će se kod pojedinih štandova zaustaviti, razgledati ponuđene stvari i produžiti dalje s prezirnim izrazom na licu, koji otprilike govori: „Što je to prema onome što ja imam!“ Upravo u takvom jednom trenutku, kad je napuštao jedan od štandova, gazda Marko primijeti da se iz suprotnog pravca kroz vrevu ljudi prema njemu užurbano probija neki mali zdepasti čovjek, sudarajući se s

onima koji mu idu ususret. On na to ne obrati nikakvu posebnu pažnju, to više što čovjeka nikad dotad nije vidio; tko zna, uostalom, tko je, kud mu se žuri i zašto! Tako, i kad se čovjek sudari s njim i promrmlja: „Oprostite!“ te produži dalje, gazda Marko ne prida tome nikakvo značenje. Odjednom, čitavim sajmištem odjekne gromki glas: – Lopov! Lopov! Držite lopova! – nakon čega se mali zdepasti čovjek dade u trk. Za njim krene u potjeru neki gospodin, koji je očito zavikao ono prije, i koji se gazdi Marku učini poznatim. Pa da! To je onaj tip od jučer, iz kavana. Gospodin stigne debeljka i pograbi ga, a ovaj mu se kratko vrijeme opiraše, a onda mu pruži novčanik, očito zato da bi se oslobodio iz njegovih šaka. Čim gospodin uzme novčanik, debeljko se izgubi u masi brzinom koja se ne bi očekivala od njega, s obzirom na njegovu tjelesnu konstrukciju. Motka – jer čitalac je, valjda, pogodio da je on taj gospodin, a debeljko da je Gic – priđe gazdi Marku, koji je sve vrijeme sve to pratio kao interesantnu predstavu, ne shvaćajući o čemu se zapravo radi. Zato se nemalo iznenadi kad mu se Motka obrati:

– Gospodine, vi ste okradeni. Sve sam vidio. Ovo je vaš novčanik.

Gazda Marko se prestravljeno pograbi za džep. Zaista, tamo mu nema novčanika. Onda uzme novčanik od Motke i pregleda ga. Da, to je njegov novčanik i u njemu su sve krupne novčanice, onoliko njih koliko ih je stavio kad je pošao iz kuće. Gazda Marko zadovoljno i s olakšanjem vrati novčanik u džep i odluči zaboraviti ono što se jučer dogodilo u kavani.

– Gospodine, vaš sam veliki dužnik. Čime vam mogu uzvratiti?

Tu gazda Marko doživi još jedno iznenađenje. Gospodin progovori nekako čudno izgovarajući riječi, otprilike onako kako to čini stranac koji je naučio naš jezik.

– Nating, mister! Izvršio sam samo svoju građansku dužnost. Moje poštovanje!

Motka se nakloni skinuvši šešir, okrene se i pođe kao da se namjerava udaljiti. Ali gazda Marko nije bio čovjek koji bi mogao olako podnijeti da ostane nekom nešto dužan.

– Čekajte malo, gospodine... Mogu li barem znati kome dugujem zahvalnost?

– Ja nisam odavde, mister. – reče Motka, kao malo kolebajući se. – Došao sam izdaleka... iz Emerika... Zovem se John Kustić.

Za gazdu Marka to je bio pravi šok. Sve je mogao prije očekivati negoli to. Njegovo lice ozari se od iznenađenja i radosti.

– Ti... ti... Je li moguće... Moj zet... Sin moga prijatelja Petra... Odi da te poljubim... Zar me ne poznaješ... Ja sam tvoj budući tast.

Gazda Marko pograbi Motku i stane ga ljubiti. Sad i Motka odglumi najprije iznenađenje, a onda radost, i baci se gazdi Marku u zagrljaj, kao da se baca rođenom ocu koga nije vidio od svoga rođenja.

– Mister Mark Žilić... Kakva slučajnost... Ovo je samo God mogao ovako udesiti.

Ne dolazeći još uvijek k sebi, gazda Marko stane Motku opipavati, kao da će se tako uvjeriti je li to zaista njegov budući zet, hvatati ga za ramena i mjeriti od glave do peta.

– Ma kako te samo nisam pripozna? A vidija sam ti fotografiju. Ali šta ćeš, bilo je to onako na brzinu, a i posta sam pomalo ćorav... Ma svejedno mi se pari da si tamo nekako drukčiji.

– Može biti. Može biti. Fader se zna često zabuniti. To mora da je neka fotògrafi iz mladih dana.

Primijetivši da se svijet počeo skupljati oko njih i da ovom njihovu susretu prijeti da se pretvori u glavnu sajamsku atrakciju, gazda Marko uhvati Motku pod ruku i odvede ga sa sajmišta, te oni nastave razgovor hodajući ulicama.

– Zašto mi nisi javija kad dolaziš... Čekaj! Pa ja sam tebe jučer vidija u kavani. Znači, stiga si, a nisi doša k nama!

– Mister Mark... – započne Motka, kao da se teško odlučuje na ono što će reći. – Moram vam nešto priznati... Kad sam putovao ovamo, na brodu su mi se pridružili neki naši momci... Nisam znao da je to ološ... Mislio sam, naši su, vjerovao sam im... A oni su me, dok sam spavao, opljačkali do kože. Odnijeli su mi sve, i garderobu, i novac, i dokumente. Čak i sliku vaše kćeri. Zato nisam želio da vam se takav javim. Poslao sam faderu telegram i tražio da na ovdašnju benk uputi nalog za isplatu na maj nejm, a u međuvremenu nastanio se u hotelu. Nalog bi trebao stići telegramom za dan-dva. Mislio sam, kad to bude gotovo, onda... razumijete...

– Ali kako su te mogli opljačkati na brodu? Zašto nisi reka kapetanu da na izlazu pregleda sve putnike?

– Jesam, ali uzalud. Oni su to napravili prije nego je brod nakratko pristao u luku Bari. Tu su i izišli. A ja sam primijetio tek kad je brod otplovio dalje.

– Svejedno si mi se treba javiti. Šta ti to o meni misliš? Ka da ti ja ne bi pomoga isto ka i tvoj otac! Uostalom, ti ćeš mi i biti sin.

– Znam... – pokajnički će Motka. – Pomišljao sam na to... ali, ipak, bilo mi je neugodno... Bojao sam se, tko zna što ćete pomisliti...

– Ostavimo sad to! – skrene gazda Marko razgovor na drugu stranu. – Idemo po tvoje stvari u hotel i ti se smista seliš kod mene. Moja kuća je i tvoja. To ima da upamtiš! Jesi li čuja?

– O, jes! Samo, znate... ja nemam stvari... rekao sam vam već...

– A, da, razumim... – sjeti se gazda Marko. – Onda idemo drito k meni. I nemoj više da mi govoriš ni „vi“ ni „mister“, nego „tata“!

– O-kej, fader! Mi u Emerika katkad govorimo i „ded“.

Tako u razgovoru oni dođu do kuće gazde Marka. Kuća se nije razlikovala od ostalih drniških kuća, jer je bila sazidana od kamena prekrivenog sivom žbukom, jedino što se donekle isticala veličinom. Ali zato se na vratima odslikavao sjaj bogatstva. Ona su bila izrezbarena, kombinacija neprozirnog stakla i tvrde hrastovine. No Motku je čekalo pravo iznenađenje tek kad su ušli u predvorje. Nalikovalo je na predvorje neke vile, kakvu ima aristokracija ili neka holivudska zvijezda: mramorni stupovi i stubišta, raskošne tapiserije, slikarije, kristalni lusteri, pozlačeni svijećnjaci itd. No, pri pažljivijem pogledu, ipak se u svemu tome primjećivao duh provincije. U prvom redu, jer je tih ukrasnih predmeta bilo previše na jednom mjestu da bi mogli zadovoljiti iole rafinirani ukus. A drugo, jer se iz slika na zidovima vidjelo da ukućani gazde Marka nisu baš ljubimci muza. Njihovi sadržaji bili su mahom srcedrapateljni prizori. Na jednoj od njih, među nekim arheološkim ostacima, kleči kavalir sladunjavih obraza, niz koje mu teku suze, a pred njim stoji djevojka koja odvraća pogled od njega i pruža ruke prema njemu, očito odbijajući njegovu ljubav. Na drugoj, u nekom romantički umivenom pejzažu, leži ranjen vitez, a neka djevojka u bijeloj prozirnoj haljini poput spavačice drži mu glavu na koljenima i daje mu da pije iz nekog bokala. Motka samo letimice pogleda sve to i krene za gazdom Markom, koji ga povede stubištem na kat. Uskoro se nađu pred vratima, koja gazda Marko

širom otvori. Motka ugleda tipičnu djevojačku sobu, također raskošno opremljenu, ali s nešto više ukusa nego predvorje. U sobi sjedi kraj prozora Anica, kći gazde Marka, i čita nekakvu knjigu, po svojoj prilici ljubavni roman, jer Motki ne promakne da se na koricama u podužem naslovu posebno ističe riječ „srce“. Čim se njih dvojica pojave na vratima, ona naglo sklopi knjigu i skameni se od iznenađenja. A kako i neće! Otac u društvu čovjeka na račun kojega je jučer u kavani uputio onako pogrdne riječi! No, gazda Marko se brzo potrudi da je oslobodi svih nedoumica.

– Anice, moram ti saopćiti novost od koje ćeš ziniti... Viruj mi, i ja sam se skoro srušija kad sam čuja... Ovo je tvoj budući muž, John Kustić.

To je za nju već bio drugi šok, očito jači od prvog, jer joj knjiga ispadne iz ruke. Motka joj priskoči, klekne pored nje kao onaj kavalir na slici u predvorju i galantno joj poljubi ruku.

– Moram priznati, mnogo ste ljepši nego što sam po slici pretpostavljao.

Gazda Marko osjeti u tom trenutku da je suvišan.

– Ja ću vas, dico, malo ostaviti da popričate, a posli ćete doli na obid.

Kad gazda Marko ode, među njima nastane prilično mučna situacija. Anica je samo stajala i nijemo gledala Motku; jedno zbog toga što se još nije oporavila od prvog iznenađenja, a drugo zato što su joj u glavu počele navirati neke sumnje. Ona je vrlo dobro znala da čovjek koji stoji pred njom ne može nikako biti John Kustić. Tà dobro je pogledala Kustićeve slike i ima je još uvijek kod sebe. To može biti, dakle, samo netko tko se okoristio situacijom, zato da se približi njoj. Pa da! Upamtiti je dobro onaj pogled kojim ju je ovaj čovjek gledao u kavani. Trebalo bi ga, zapravo, smjesta raskrinkati i najuriti. Ali, kako je u knjizi koju je upravo čitala naišla na jednu sličnu situaciju, gdje se glavni junak preporučava u drugoga kako bi se približio svom nedostižnom idealu, sve te sumnje izazovu u njoj neka ugodna osjećanja i ona ostane zbunjena, ne znajući što da radi. A i Motka je šutio. On je otprilike shvatio što se u njoj zbiva i s kakvim se sumnjama bori, pa nije znao što ovaj čas da kaže, da bi zvučalo uvjerljivo. Zato njoj prepusti inicijativu.

– Kako vam je samo uspjelo prevariti oca? – prkosno će Anica.

– O, maj God! – nastavi Motka igru koju je započeo. – Znači, vi ne vjerujete da sam ovo ja?

– Nisam tolika budala, gospodine. Pogledajte...

Anica priđe jednom stoliću, otvori ladicu i izvuče iz nje fotografiju koju pruži Motki.

– Moj otac možda nema oči, ali ja ih imam. Ako ste ovo vi, ja sam kraljica Viktorija.

Motka uzme fotografiju i zagleda se u nju. Zaista, lice na fotografiji nalikovalo je na njega koliko i gazda Marko na Rodolfa Valentina. To je bila nekakva okrugla fizionomija poput punog mjeseca, s naočalama debelih leća i s osmijehom koji pomalo odaje poluimbecila. Motka shvati da ne smije gubiti ni trenutka i da odmah mora reagirati, bilo u smislu prepoznavanja, bilo neprepoznavanja toga lica. U prilog našem junaku treba reći da su mu u presudnim situacijama reakcije uvijek bile brze.

– Imposibl! Kakva zabuna! – sa smijehom će Motka. – Ne, to zaista nisam ja. To je moj stariji brat. Kako je samo došlo do ovoga?... Recite mi, kad ste primili ovu sliku?

– Bit će tako... prije dva mjeseca.

– Pa da! To sam i mislio. Moja je slika, znači, otišla u Pittsburgh. Moj se brat ženi tamo nekom djevojkom, također iz naših krajeva. Otac je istovremeno slao obje slike, a kako slabo vidi i pomalo je već posenilio... eto, dogodilo se da je zamijenio fotografije.

– Dobro. Recimo da je tako... – nepovjerljivo će i dalje Anica. – Ali ja sam vas još jučer vidjela. Zašto ste se tek danas javili?

– To je long stori. Ispričao sam je vašem ocu. Znate, bio sam opljačkan... Ali ostavimo sad to. – udari Motka u druge žice. – Najvažnije je da mi se sviđate. Najviše sam se bojao trenutka kad se budem sreo s vama. Bojao sam se da vas slika pokazuje možda u lažnom svjetlu. Zamislite kakav bi to bio udarac za mene da je zaista tako... vezati se za čitav život s nekim tko vam je, recimo, odbojan... Ali, srećom, sve je suprotno od toga.

Anica ne odgovori na to ništa. Ovo je već bila neka vrsta ljubavnog očitovanja. Ona se zamišljeno zagleda kroz prozor tražeći u sjećanju neku repliku iz romana koji je čitala, a kojom glavna junakinja istodobno i prihvaća i odbija ljubavnu ponudu. Osjetivši da je preskočio prvu prepreku, Motka nastavi u istom tonu:

– Pretpostavljam da je i obratno... naime, da se i ja vama sviđam. Barem sudeći po onom jučerašnjem susretu u kavani... Recite slobodno ako nemam pravo... Ili ima nešto drugo što vas muči?

Što uz pomoć knjige, što uz pomoć vlastite pameti, Anica uspije u sebi naći odgovor i započne ozbiljno i strogo:

– Neću vam kriti. Znete dobro da ste mi se svidjeli. Ali ima nešto što je mnogo važnije od toga. Rekli ste maloprije jednu istinu: nije svejedno s kim će se čovjek vezati za čitav život. Ja, eto, mjesecima čamim i očajavam u ovoj sobi, uvjerena da me do groba čeka ovo... – tu Anica pokaže na fotografiju. – A onda se pojavljujete vi, govorite mi o nekoj zabuni, o tome da ste vi za me odabrani... Pretpostavimo da je tako. Pretpostavimo, kažem. Trebala bih biti sretna. Trebala bih to shvatiti kao dar Božji. Ali što me s vama čeka, s obzirom na ono što ste jučer pokazali? Došli ste ovamo da se ženite, a očijukate u kavani s potpuno nepoznatom curom.

– O, maj God! – zaprepašteno će Motka. – Zar to isto ne bih mogao reći i ja za vas? Spremate se na udaju, a očijukate u kavani s potpuno nepoznatim muškarcem!

– Ja nisam s vama očijukala. Bili ste mi samo interesantni. Novo lice... kakvo se ne sreće svaki dan ovdje u Drnišu. Ali vama se u očima vidjela namjera.

Motka shvati da taktika kontranapada nema nikakvih šansi da slo-mi Aničin otpor i nepovjerenje. Stoga se odluči za oprobanu tehniku kriminalističkog romana: otkriti nešto šokantno što dosad nitko nije naslućivao.

– A što... – započne on i zapne, kao da mu je teško izgovoriti ono što kani. – A što ako sam ja tamo u kavani znao da ste to vi?

– Znali ste?! – zapanji se Anica. – Zar ste zaista znali?

– Mislite li da bih mogao boraviti tu toliko vremena a da se ne raspitam za vas? – nastavi Motka sa sigurnošću, shativši da je proizveo željeni učinak. – Vašem ocu nisam rekao svu istinu, ali s vama bit ću iskren. Da, bio sam opljačkan, ali nije me to spriječilo da se odmah javim. Re-kao sam vam, bojao sam se susreta s vama i zato sam htio da vas najprije vidim izdaleka. Da mi se kojim slučajem niste svidjeli, vratio bih se kako sam i došao.

– Ali tada u kavani... zašto niste...

– Znam. Mogao sam se tada javiti. Ali trebalo mi je još vremena da se raspitam o vama. Znete i sami... nije sve u vanjštini. Tek kad sam saznao

da imate divnu dušu i da ste izvanredno inteligentni i obrazovani, odlučio sam se. I nisam se pokajao. Uvjerio sam se da je to točno.

Motka osjeti da je probio zid. Može žena biti ne znam koliko tašta na svoju vanjštinu, nijedan kompliment na račun nje ne godi joj toliko koliko kad joj se kaže da je inteligentna i obrazovana. A, ustvari, za većinu muškaraca kod lijepe žene to je posve suvišan dodatak, a ponekima to čak i smeta. „Što će joj pamet kad ima tako divne noge!“ rekao je Bernard Shaw za jednu holivudsku glumicu, koja je slovila kao ordinarna glupača. Shvativši iz Aničina pogleda da se njezin odnos prema njemu počinje mijenjati nabolje, Motka joj priđe i ponovo joj poljubi ruku, ovaj put duže i vatrenije nego na početku susreta. I netom što je zaustio da ovaj prvi uspjeh razvije dalje prema potpunom trijumfu, vrata se otvore i u sobu uđe žena srednjih godina, koja, očito vjerujući da je to salonska gesta, ispruži ruku prema Motki gotovo do samog njegova nosa.

– Ja sam Marta Žilić, Aničina mati. – predstavi se gospođa.

S namještenim ushićenjem na licu, Motka prihvati njezinu ruku i poljubi je. Gospođa Žilić bila je već u onim godinama koje kod žena ostavljaju trag u obliku širenja u svim pravcima, osim po vertikali. Struk joj je bio ojači, unatoč stezniku koji je nosila, a pod bradom joj se pojavio podvoljak. No, ona se svim silama trudila da godine vrati. Lice joj bilo premazano pomadom i nacrvenjeno, kao u Indijanaca, čime je pošto-poto htjela sakriti bore i sačuvati zdrav ten, a nosila je haljine kakve su u to doba nosile djevojke od osamnaest godina. No, sve to ne samo što nije pomagalo općoj slici, nego je djelovalo neukusnije nego da se posve prepustila prirodi.

– Sve sam čula. – nastavi ona. – Muž mi je ispriča. I moram te ukoriti, znaš, zato što se nisi javija. Ka da ti mi ne bi pomogli isto ka i rođenom sinu.

– Sad to i sâm vidim, gospođo... Ali znate kako je, nisam se usuudio. Konačno, zašto biste mi i vjerovali? Mogao bi tako doći bilo koji propalica.

– Nemoj mi govoriti „vi“. Pa bit ćemo rod, Bože moj! I ostavi tu galantecu i „gospođo“! Možeš me zvati „mama“.

– Sretan sam što ću imati tako šarmantnu mami. – izlaže se Motka.

– Došla sam vas zvati na obid. Sve je spremno... A kad obiduješ, soba će ti već biti namištena, pa ćeš se moći odmoriti.

Gospođa Marta povede Motku i Anicu stubama dolje, u predvorje. Tu ona ne odoli a da Motki ne skrene pažnju na slike koje su tu visjele.

– Ajde da vidim kakav ti je ukus! Ti si čovik od svita. Šta misliš o ovome?

Premda je slike već vidio pri ulazu, Motka ih stane sad pažljivije razglédati, približavajući im se, a potom udaljavajući se od njih, kao da ih procjenjuje stručnim okom. Ne bi se moglo reći da je bio baš neki ekspert u slikarstvu, ali je u više navrata imao neka posla s umjetničkim djelima, te je tako, stjecajem okolnosti, ipak stekao neki osjećaj za razlikovanje kiča od prave umjetnosti. No, ovdje je i s manje tog osjećaja mogao jasno vidjeti o čemu se radi. Ipak, neki mu je instinkt govorio da ne smije izreći svoje pravo mišljenje.

– Prekrasno! Genijalno! Kako ste samo došli u posjed ovoga?

– Zamisli! Kupila sam to u jednoj galeriji u Splitu. Prodavač nije uopće bio svjestan toga šta ima. Tražija je samo 1000 dinara za svaku. A ja sam ga prešla. Pravila sam se da to i nije bogznašta, pa je on spustio cijenu na 800.

„No, pitanje je tko je koga prešao“, pomisli Motka, ali se ne usudi to reći naglas, nego pohvali i njezin smisao za slikarstvo i njezin trgovački dar.

Blagovaonica se nalazila odmah do predvorja. Čim je ušao, Motku zapahnu mirisi od kojih mu čitavim tijelom prođe nekakav osjećaj blaženstva. Mjesecima nije tako nešto osjetio, jer se hranio raznim travama koje je nalazio na putu i onim što bi mu gdjekoji milosrdni seljak dao. A tek kad je bacio pogled na stol! Čega li je sve tu bilo! Na sredini stola stajala je velika srebrna zdjela, iz koje se pušila juha, a oko nje mnoštvo pladnjeva s raznim jelima, predjelima i desertima. Bilo je tu narezanog pršuta i sira, pečenih krumpira, kolača, raznih salata, a svime je dominirao veliki pečeni puran. Motku spopadne želja da se odmah baci na sve to i da počne rukama grabiti, čupati i jesti poput pračovjeka, toliko je bio izgladnio, ali se krajnjim naporom svlada i zadrži etiketu. Gospođa Marta svima u tanjur nalije juhe. Motkine muke dosegnu vrhunac kad mu je miris juhe počeo draškati nosnice i kad se već prihvatio žlice, a gazda Marko ustao i pozvao sve na molitvu. Motka i to otrpi. Kad završi

molitva, gazda Marko osjeti potrebu da upozna Motku s običajima koji kod njega vladaju za stolom.

– Znaš, John! Mi ti za vrime obida nikad ne razgovaramo. Nego, kad svrši obid, prelazimo u tinel i tamo se raspičamo uz crnu kavu.

Motki je to itekako odgovaralo. Mogao se mislima potpuno posvetiti jelu. Premda mu je Anica sjedila preko puta, njegov pogled je češće svraćao na purana negoli na nju. A kad je na purana došao red, nije više primjećivao ni vatrene poglede koje mu je ona preko stola dobacivala.

4

Sutradan je gazda Marko poveo Motku da ga predstavi nekim gradskim uglednicima, jer im je obećao da će to učiniti čim John Kustić doputuje. Najprije su otišli direktoru banke Mijiću. Drniš u to doba nije imao vlastite banke. To je zapravo bila ekspoziura Jugoslavenske kraljevske banke u Šibeniku, njezina „produžena ruka“ za područje Drniša, koja je ipak imala u pitanjima nekih lokalnih problema i stanovitu slobodu inicijative. Mijić ih je primio u svoju kancelariju gotovo slineći od ljubavnosti. Bio je to malen, suhonjav čovjek, savijen poput srpa, valjda od išijasa ili od dugotrajnog sjedenja nad obračunskim listama. Razgovor je u početku teкао konvencionalno. Mijić se raspitivao o cijenama pojedinih artikala u Americi. Motka je tu lupetao cifre napamet, a Mijić bi odmah, kao stručnjak, pretvarao dolare u dinare i sa zgražanjem konstatirao kako je tamo sve jeftinije nego u nas. Zatim se razgovaralo o putovanju iz Amerike ovamo. Tu gazda Marko nije propustio da ispriča nezgodu koja je njegova budućeg zeta snašla na brodu. Nakon toga prešlo se na „ozbiljne“ stvari, radi kojih je Mijić i želio upoznati Johna Kustića. Počeo je nekako zaobilazno i izdaleka:

– Vidite, gospodine Kustiću, ovo naše Petrovo polje oko Drniša je vrlo prostrana i plodna ravnica. Međutim, ona ne daje toliko ploda koliko bi se očekivalo i koliko bi bilo realno, s obzirom na kvalitetu tla. Razlog tome je taj što naš seljak radi na vrlo primitivan način, kako se radilo prije tisuću godina. Mi bismo bili spremni da ga kreditiramo, da nabavi suvremenu poljoprivrednu tehniku, ali, nažalost, mi smo banka s malim prometom novca. Nemamo toliko gotovine.